

MDW

czasopismo Warszawskiego Uniwersytetu Medycznego

medycyna
dydaktyka
wychowanie

12

2017

Warszawa
Rok XLIX
ISSN 0137-6543

styczeń 2018

26. Finał

Wielkiej Orkiestry Świątecznej Pomocy

„Józef Polikarp Brudziński... Salus aegroti suprema lex esto”

Józef Polikarp Brudziński
(fot. z archiwum prywatnego)

W dniu 18 grudnia 2017 roku minęło sto lat od śmierci Józefa Polikarpa Brudzińskiego, wybitnego lekarza – pediatry, neurologa, organizatora szpitalnictwa dziecięcego, pierwszego rektora odrodzonego Uniwersytetu Warszawskiego. Z tej okazji Muzeum Historii Medycyny WUM, przy współpracy Studium Historii Medycyny WUM, zorganizowało sesję i wystawę poświęconą Józefowi Brudzińskiemu, pod honorowym patronatem JM Rektora prof. Mirosława Wielgosia, *Józef Polikarp Brudziński... Salus aegroti suprema lex esto. W setną rocznicę śmierci.*

Józef Polikarp Brudziński urodził się 26 stycznia 1874 roku w Bolewie, w rodzinie ziemiańskiej herbu Prawdzic. W wieku 17 lat ukończył IV Rządowe Gimnazjum Męskie w Warszawie, które mieściło się przy placu św. Aleksandra¹.

W 1891 roku Józef Brudziński rozpoczął studia medyczne na uniwersytecie w Dorpacie². Podczas studiów brał czynny udział w pracach koła samokształcenia i Konwentu Polonia – najstarszej polskiej korporacji akademickiej. Zadaniem korporacji, oprócz wzajemnego wsparcia, było pogłębianie wiedzy na temat historii własnego kraju i jego najważniejszych wydarzeń, co miało szczególne znaczenie dla polskich studentów na obczyźnie.

Józef Brudziński w 1894 roku, po zdaniu pierwszych egzaminów, przeniósł się na wydział lekarski uniwersytetu moskiewskiego.

Wśród jego profesorów znaleźli się wybitni pediatrzy Niła Fitatow i Niko-

taj Korsakow, którzy swoją specjalnością zainteresowali przyszłego lekarza Józefa Brudzińskiego.

Mimo wielu zajęć Józef Brudziński włączył się w działalność związków polskiej młodzieży akademickiej: Kofa Polskiego – organizacji przygotowującej młodzież do walki o niepodległość Polski oraz Bratniej Pomocy – organizacji wspierającej materialnie studentów.

W uznaniu zasług dla tych organizacji Józef Brudziński został, już po zakończeniu studiów, wyróżniony honorowym członkostwem, a po latach polscy koledzy z Moskwy poświęcili mu kamień pamiątkowy w Ogrodzie Botanicznym Uniwersytetu Warszawskiego.

Tak po latach wspominał go kolega ze studiów dr Jan Pieniżek – lekarz Szpitala Anny Maryi w Łodzi: *Był to wysoki, szczupły brunet o wyrazistych rysach, czarnych, głębokich, jakby w siebie wmyślonych oczach [...]. Już wtedy Brudziński wyrastał ponad miarę przeciętną w gromadzie studenckiej [...], zwrócił na siebie powszechną uwagę ujawnionym w dyskusji zapałem i zmysłem organizacyjnym [...]; mogliśmy podziwiać jego cierpliwość i wytrwałość [...]. W ogóle każdą jego pracę cechowała już wtedy sumienność i gruntowność [...]; wpływ Jego na organizację był bardzo wybitny. Pomagała Mu w tem Jego wysoka inteligencja i umysł wrażliwy, który odgadywał z łatwością nastroje i intencje środowiska, umiał im nadać pożądany kierunek i wyraz [...]. Brudziński nie miał zgoła żadnych złych nałogów, czy też umiał je opanować, a może przeważył nad nimi jeden wielki nałóg – nałóg pracy, od której nie były w stanie odwieść go żadne pokusy studenckiego życia [...]. Brudziński nie był jednostronnym, bowiem prócz nauki interesowała go literatura i sztuka, lubił teatr, muzykę. Brał też chętny udział w życiu towarzyskim zarówno w Dorpacie, jak i później w Moskwie. A był wszędzie mile widziany i pożądany, bo wnosił do zebranych towarzyskich ożywienie i niezwykle czar swego humoru i subtelnego dowcipu, a bawić się umiał całą duszą. Gdy*

1) Dzisiejszy Plac Trzech Krzyży [przyp. aut.].

2) Obecnie Tartu w Estonii [przyp. aut.].

jednak wybiła odpowiednia godzina, opuszczał najweselsze zebranie i wracał do domu, aby nie zasnąć i znaleźć się na zajęciach na pierwszych wykładach czy zajęciach praktycznych. A często już od godziny 6-ej rano zasiadał nad książką [...]. W ogóle w stosunkach z otoczeniem przejawiała się wysoka i subtelna kultura Jego postępowania. Tylko w dyskusji polemicznej bywał czasem zawzięty i nie oszczędzał swego przeciwnika³.

Józef Brudziński uzyskał dyplom lekarza w 1897 roku.

Po powrocie do Warszawy w 1898 roku rozpoczął pracę w Szpitalu Starozakonnych na oddziale dr. Wiktora Grossterna. W tym samym roku udał się do Krakowa, gdzie uczęszczał na wykłady prof. Macieja Leona Jakubowskiego, twórcy pierwszej na ziemiach polskich Kliniki Chorób Dzieci.

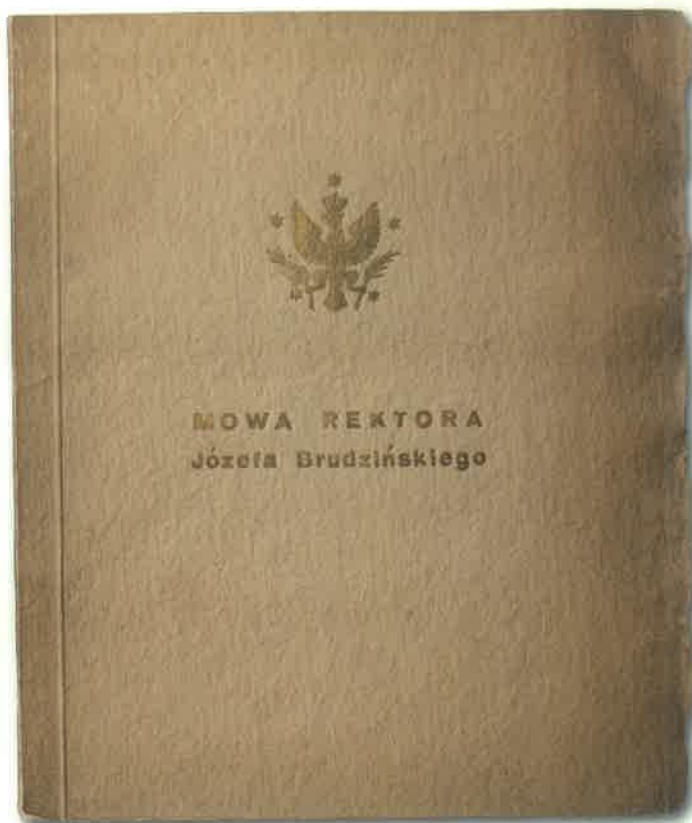
W tym czasie nastąpiły również zmiany w jego życiu osobistym. W 1898 roku ożenił się z Aliną Mierzejewską, z którą miał troje dzieci – córkę i dwóch synów.

Studia w dziedzinie pediatrii kontynuował za granicą u profesorów Theodora Eschericha w Grazu oraz Jacques-Josepha Granchera, Antoine Marfana i Victora Hutinela w Paryżu. Z tego okresu pochodzą jego pierwsze prace naukowe, które dotyczyły badań nad bakteriologią przewodu pokarmowego. Wśród nich największe zainteresowanie wywołała praca, opublikowana w „Przeglądzie Lekarskim” w 1899 roku, „O występowaniu bakterii *proteus vulgaris* w stolcach niemowląt; próba leczenia przez podawanie hodowli bakteryjnych”.

Poza pracą naukową Józef Brudziński interesował się również leczeniem dziecięcym oraz organizacją nowoczesnych klinik i szpitali, które zwiedzał w wielu miastach Europy Zachodniej.

Po powrocie w 1900 roku do Warszawy miejscem jego dalszych badań naukowych przez cztery lata był Szpital Dzieciątka Jezus. Pracował na oddziale szpitalnym w Domu Wychowawczym im. ks. Boduena, u znanego pediatry i dyrektora tej instytucji dr. Ludwika Andersa. Tam kontynuował badania nad bakteriologią przewodu pokarmowego u niemowląt. Jego prace stały się cennym materiałem do znalezienia przyczyny zaburzeń trawiennych oraz sposobów ich leczenia.

Poza pracą kliniczną brał czynny udział w życiu Warszawskiego Towarzystwa Lekarskiego, wygłaszał odczyty oraz publikował prace dotyczące także psychologii i wychowania dziecka. Kilka razy w tygodniu prowadził tajne wykłady z pediatrii przeznaczone dla koła studenckiego Wydziału Lekarskiego Cesarskiego Uniwersytetu Warszawskiego.

Otwarcie Uniwersytetu Warszawskiego dnia 15 listopada 1915 roku. Mowa Rektora doktora medycyny Józefa Brudzińskiego, Warszawa 1916 (Muzeum Historii Medycyny WUM)

Dr Tadeusz Mogilnicki, lekarz ambulatorium w Szpitalu Anny-Maryi w Łodzi, pisał: *Byliśmy wtedy w gorszych niż obecni akademicy, warunkach. Rosyjski uniwersytet warszawski stał w początkach XX stulecia na bardzo niskim poziomie; profesorów Polaków było zaledwie kilku, a prawie wszystkie katedry zajmowali Rosjanie, naukowo na ogół słabo bardzo przygotowani. Zdawaliśmy sobie z tego dokładnie sprawę. I dlatego zdecydowaliśmy się utworzyć polski tajny uniwersytet i uczyć się medycyny od wybitnych naszych lekarzy. Koło nasze studenckie zwróciło się do szeregu ordynatorów szpitalnych z prośbą o wykładanie nam tego, czego nie mogliśmy się nauczyć w klinikach rządowych. Z akcją naszą musieliśmy się ukrywać, ponieważ inspekcja uniwersytecka śledziła bacznie, aby studenci medycyny nie uczęszczali do szpitali prywatnych⁴.*

W 1903 roku Józef Brudziński przyjął propozycję dr. Karola Jonschera objęcia kierownictwa nowo powstającego w Łodzi szpitala Anny-Maryi. Osobiście dopilnował ukończenia budowy szpitala. Korygował plany oraz urządzał poszczególne pawilony dla chorych według nowatorskich wymagań higienicznych. Opracował zasady pracy personelu

3) J. Pięniżek, Józef Brudziński jako student, „Pedjatrja Polska”, 1928, t. 8, s. 26.

4) T. Mogilnicki, Działalność Brudzińskiego w Łodzi, „Pedjatrja Polska”, 1928, nr 8, s. 15.

Sala operacyjna Szpitala Anny-Maryi w Łodzi („Tygodnik Ilustrowany”, maj 1906)

i funkcjonowania szpitala. Szkolił lekarzy i pielęgniarki w zakresie badania, leczenia i obchodzenia się z chorym dzieckiem. Wypowiedział walkę zakażeniom wewnątrzszpitalnym. Stworzył sortownię ambulatoryjną dla chorych dzieci, oddział obserwacyjny, wewnętrzny i chirurgiczny. Zastosował izolatki dla chorych zakaźnie, utworzył pawilon błoniczy i gruźliczy oraz sale dla ozdrowieńców. Szpital według pierwotnych założeń miał służyć dzieciom tylko chrześcijańskim, jednak Józef Brudziński wywalczył zmianę statutu. Dzięki niemu przyjmowano wszystkie chore dzieci bez względu na wyznanie, narodowość i stan majątkowy rodziców.

Pomimo obowiązków administracyjnych Józef Brudziński prowadził badania naukowe, do których zachęcał również swoich asystentów. Z tego okresu pochodzą jego najważniejsze spostrzeżenia, które doprowadziły go do odkrycia szeregu objawów w zapaleniu opon mózgowych. Pierwsze wyniki obserwacji, dotyczących odruchu drugostronnego, opublikował w 1908 roku w „Przeglądzie Lekarskim” w pracy „O odruchu drugostronnym na kończynach dolnych u dzieci”. Rok później, w toku dalszych badań, odkrył tzw. objaw karkowy, który opisał w „Przeglądzie Pedyatrycznym” z 1908/1909 roku w artykule „O nowym objawie na kończynach dolnych w zapaleniu opon mózgowo-rdzeniowych u dzieci”. Objawy przez niego odkryte znalazły zastosowanie w diagnostyce i są znane w literaturze światowej jako objawy Brudzińskiego.

Osiągnięcia Józefa Brudzińskiego jeszcze za życia rozślawiły go jako wybitnego naukowca oraz znawcę i orga-

nizatora leczenia dziecięcego. W 1909 roku Uniwersytet Jagielloński nadał mu stopień doktora medycyny.

Z inicjatywy Józefa Brudzińskiego przy Łódzkim Towarzystwie Lekarskim powstała 24 października 1908 roku pierwsza na ziemiach polskich Sekcja Pedyatryczna, której został przewodniczącym. Józef Brudziński zainicjował również założenie pierwszego polskiego czasopisma „Przegląd Pedyatryczny”, którego został współredaktorem. Do współpracy zaprosił pedyatrów pracujących w trzech zaborach.

W 1910 roku Józef Brudziński przystąpił do organizacji Szpitala dziecięcego im. Karola i Marii w Warszawie. Szpital został otwarty w listopadzie 1913 roku. Józef Brudziński zastosował w nim system pawilonowo-celkowy zapewniający pełną izolację, która ograniczała zakażenia wewnątrzszpitalne. Był to wówczas najlepiej zorganizowany i wyposażony szpital dziecięcy na ziemiach polskich. Józef Brudziński został jego naczelnym lekarzem. Pomimo obowiązków administracyjnych nadal kontynuował badania i ogłaszał szereg nowych prac dotyczących leczenia płonicy, prosówki potnej.

W 1915 roku, po zajęciu Warszawy przez wojska niemieckie, Józef Brudziński został członkiem zarządu i referentem sekcji szkół wyższych w wydziale oświecenia Komitetu Obywatelskiego miasta Warszawy. Pełnił także funkcję przewodniczącego komisji uniwersyteckiej i podkomisji wydziału lekarskiego. Jesienią 1915 roku Józef Brudziński został mianowany przez gubernatora Hansa von Beselera Rektorem Uniwersytetu Warszawskiego. Zdawał sobie sprawę, że utworzenie uniwersytetu z wykładowym językiem polskim nie tylko umożliwi kształcenie młodzieży polskiej,

Personel Szpitala Anny-Maryi dla dzieci w Łodzi podczas pożegnania dr. Józefa Brudzińskiego, naczelnego lekarza w latach 1903-1910. W pierwszym rzędzie siedzą od lewej: 3. A. Tomaszewski – jeden z pierwszych chirurgów dziecięcych, 4. M. Teichman – przełożona pielęgniarek, 5. J. Brudziński – lekarz naczelny i ordynator oddziału wewnętrznego i zakaźnego, 6. W. Szenajch – ordynator oddziału zakaźnego, 8. W. Jasiński – późniejszy organizator i kierownik kliniki pediatrycznej w Wilnie, 9. J. Pieniążek – jeden z pierwszych otolaryngologów dziecięcych. W drugim rzędzie stoją: 1. H. Rozenblat-Frenkel – lekarz chorób wewnętrznych, 2. T. Mogilnicki – lekarz ambulatorium (Muzeum Historii Medycyny WUM)

ale również pomoże stworzyć nowe elity patriotyczne dla oczekiwanego niepodległego państwa polskiego. Brudziński dbał o zachowanie polskiego charakteru uniwersytetu. Organizował uroczystości upamiętniające ważne wydarzenia z historii Polski, takie jak uroczystość 125. rocznicy uchwalenia Konstytucji obchodzona w dniu 3 maja 1916 roku.

Powołanie do życia wydziału lekarskiego było szczególnie ważne dla Rektora Józefa Brudzińskiego. Z powodu braku funduszy udało się wówczas otworzyć oddział przygotowawczo-lekarski przy wydziale matematyczno-przyrodniczym. Praktyczną naukę dla studentów medycyny Józef Brudziński zorganizował między innymi w Szpitalu im. Karola i Marji. Józef Brudziński przygotował własny program wykładów z propeutyki lekarskiej. Dotyczyły one ogólnych zagadnień powołania lekarskiego i zawodu, elementów medycyny społecznej, deontologii, logiki medycyny oraz historii nauk lekarskich. Pierwszy inauguracyjny wykład wygłosił 1 kwietnia 1916 roku. Wzywał w nim przyszłych lekarzy, aby zdobywali wiedzę kierując się słowami Hipokratesa *Salus aegroti suprema lex esto*.

W lipcu 1916 roku wybrano Rektora Uniwersytetu Warszawskiego Józefa Brudzińskiego na pierwszego Prezesa Rady Miejskiej Warszawy. Brał on czynny udział w bieżącej

polityce i angażował się w sprawy międzynarodowe. W swojej działalności kierował się pragnieniem, aby żyć w Polsce wolnej i niepodległej. Jesienią 1916 roku jako polski delegat brał udział w rozmowach odbywających się w Wiedniu i Berlinie. Wynikiem tej misji było wydanie, 5 listopada 1916 roku, manifestu zapowiadającego utworzenie Królestwa Polskiego.

Na początku 1917 roku, z powodu napięć politycznych i brutalnego postępowania niemieckich władz okupacyjnych, Józef Brudziński wycofał się ze stanowisk kierowniczych. Planował powrót do pracy w Szpitalu im. Karola i Marji. Postępująca choroba położyła kres jego dalszej aktywności. Józef Brudziński nie przyjął wyboru na Rektora Uniwersytetu Warszawskiego w kolejnej kadencji ani propozycji objęcia stanowiska ministra ds. wyznań religijnych i oświecenia publicznego w Radzie Regencyjnej.

Józef Polikarp Brudziński zmarł 18 grudnia 1917 roku, mając zaledwie 43 lata. W świadomości współczesnych zapisał się jako ten, który *Budował w dniach zamętu i zwątpienia sercem gorącym obejmował Wczoraj, Dziś i Jutro Narodu*⁵.

Grażyna Jermakowicz, Monika Klimowska
Muzeum Historii Medycyny WUM

5) Cytat z nekrologu Józefa Brudzińskiego napisany przez młodzież akademicką. Źródło: „Kurier Warszawski” 1917, nr 350 (19 XII).